

DAVLAT BYUDJETI DEFITSITI VA UNI MOLIALASHTIRISH**Choriyev Suhrob**

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi
5MM-21 guruh talabasi*

Tojiboyev Qudratullo

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi
5MM-21 guruh talabasi*

Ro'zmetov Valijon

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi
5MM-21 guruh talabasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada davlat byudjeti defitsitining mavjudligini va uni moliyalashtirishning manbalari, unga jalb qilinadigan moliyaviy manbalari, defitsitni moliyalashtirish omillari va shu masalalar yoritilib beriladi. Ushbu maqolada yana shuni ko'rishimiz mumkinki, davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari bir-biriga tengligiga teng bo'lsa qanday voqealar sodir bo'lishi va ushbu masalalar ham ochib beriladi. Davlat byudjeti defitsiti vujudga kelganda unga nisbatan strategik yondashuvlar olib kelishi mumkin bo'lgan holatlar va boshqalar haqida ko'rib o'tamiz.

Kalit so'zlar : Davlat byudjeti defitsiti, Davlat byudjeti kamomadi, Davlat byudjeti taqchilligi, Davlat byudjeti yetishmovchiligi.

Nazariy jihatdan olib qaraganda davlat byudjetining sog'lom faoliyat ko'rsatishi unga tegishli bo'lgan daromadlar va xarajatlarning tengligini taqozo etadi. Haqiqatdan ham u yoki bu miqdordagi xarajatlarni amalga oshirish uchun davlat byudjeti shu miqdordagi daromadlarga ega bo'lishi kerak. Aks holda bu xarajatlarni to'la amalga oshirishning iloji bo'lmaydi. Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari miqdorlarining o'zaro tengligi davlat byudjetining muvozanatlashtirilganligidan (balanslashtirilganligidan) dalolat beradi. Amaliyotda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari hajmlarining tengligiga hamma vaqt ham erishilavermaydi. Ayrim hollarda davlat byudjetining daromadlari uning xarajatlaridan ko'p bo'lishi mumkin. Bunday davlat byudjeti profitsitli davlat byudjeti deyiladi. Aksincha, ba'zi hollarda esa davlat byudjetining xarajatlari uning daromadlaridan ko'proq bo'ladi. Shunga muvofiq ravishda davlat byudjeti xarajatlarining davlat byudjeti daromadlaridan ko'p bo'lishi davlat byudjeti defitsiti deyiladi. Boshqa hollar teng bo'lgan sharoitda, davlat byudjeti

defitsiti vujudga kelishining eng umumiy sabablari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- iqtisodiyotni rivojlantirish uchun yirik hajmdagi davlat kapital qo'yilmalarini ishlatish amaliyotining mavjudligi;
- favqulodda hodisalar yuz berishi;
- iqtisodiyotdagi inqiroz holatlar, uning yemirlishi;
- moliya-kredit tizimlarining yetarli darajada samarali emasligi;
- hukumatning mamlakatdagi moliyaviy holatni yetarli darajada nazorat qilolmasligi;
- ijtimoiy ishlab chiqarishning samaradorligi nisbatan pastligi;
- tashqi iqtisodiy aloqalarning natijasi nomaqbul ekanligi;
- davlat byudjeti xarajatlari tarkibiy tuzilishining oqilona emasligi;
- mamlakat miqyosida mavjud bo'lmagan mablag'lar hisobiga yashashga intilish;
- harbiy xarajatlarning darajasining nisbatan kattaligi;
- real ichki imkoniyatni yetarli darajada hisobga olmagan holda boshqa mamlakatlarga yordam berilishi;
- davlatga iqtisodiyot va ijtimoiy sohani rivojlantirishga rag'batlantiruvchi sifatida foydalanish imkonini bermaydigan va yetarli darajada samarali bo'lmagan davlat byudjeti mexanizmining mavjudligi;
- boshqa sabablar.

Davlat byudjeti defitsiti vujudga kelganda unga nisbatan strategik yondashuv quyidagi holatlarga alohida e'tibor berilishini taqazo etadi:

- davlat byudjeti defitsitining mavjudligini matematik yo'l bilan hal qilishga harakat qilmaslik kerak. Chunki, bu holda iqtisodiyotning davolanishi o'rniga kasalligi kuchayadi;
- davlat byudjetining balansiligi, daromadlarning xarajatlardan ko'pligi ba'zan iqtisodiyotning sog'lom va uzluksiz rivojlanayotganligidan dalolat bermaydi;
- davlat byudjeti defitsitining darajasi, odatda, mamlakat yalpi ichki (milliy) mahsuloti miqdorining 2-3% idan oshmasligi lozim. Ana shu chegaradan oshilsa, uni tezroq kamaytirish choralari ko'rish kerak;
- davlat byudjeti defitsitini qoplash uchun, eng avvalo, davlat kreditini turli shakllardan foydalanmoq lozim. Shuningdek, davlat qimmatbaho qog'ozlarini moliyaviy bozorga joylashtirish ham maqsadga muvofiq. Muomalaga ko'proq miqdorda pul chiqarish yo'lidan esa foydalanmaslik kerak;
- davlat byudjeti defitsitining darajasini kamaytirish yoki unga barham berish uchun, birinchi navbatda, iqtisodiyotning o'zini davolamoq lozim. Aka

holda, ana shu maqsadga erishish uchun ko'zda tutilgan har qanday tadbir, albatta, muvafaqqiyatsizlikka uchraydi.

Davlat byudjeti defitsiti vujudga kelgan paytda uni moliyalashtirish manbalarini aniqlab olmoq zarur. Uni moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri davlatning qarzi olishidir. Davlatning qarzi olishi jismoniy va yuridik shaxslar, xorijiy davlatlar, xalqaro moliyaviy tashkilotlardan jalb qilinadigan zayom va kreditlarni olishdan iborat bo'lib, hukumat oldida qarzi oluvchi yoki boshqa qarzi organlarining qarzlarni qaytarishi bo'yicha kafolatchi sifatidagi majburiyatlari vujudga keladi. Davlat byudjeti defitsitini moliyalashtirishning manbai sifatida Markaziy bankning kreditlari va Markaziy bank tomonidan hukumatning sotib olingan qarzi majburiyatlari maydonga chiqishi maqsadga muvofiq emas. Davlat byudjeti defitsitini moliyalashtirishning barcha manbalarini ikki guruhga bo'lish qabul qilingan :

1. ichki manbalar;
2. tashqi manbalari.

Davlat byudjeti defitsitini moliyalashtirishning ichki manbalariga quyidagilar kiradi:

- mamlakat hukumati tomonidan shu mamlakatning milliy valyutasida kredit tashkilotlaridan olingan kreditlar;
- mamlakat hukumati nomidan qimmatbaho qog'ozlarni chiqarish orqali amalga oshirilayotgan davlat zayomlari;
- davlat mulkiga tegishli bo'lgan mol-mulkni sotishdan olingan tushumlar;
- davlat zaxiralari va rezervlar bo'yicha daromadlarning xarajatlardan o'sgan qismi summasi.

Davlat byudjeti defitsitini moliyalashtirishning tashqi manbalariga quyidagilar kiradi:

- mamlakat hukumati nomidan qimmatbaho qog'ozlarni chiqarish orqali xorijiy valyutada amalga oshirilgan davlat zayomlari;
- xorijiy valyutada taqdim etilgan va mamlakat hukumati tomonidan jalb qilingan xorijiy davlatlar, banklar va firmalar, xalqaro moliyaviy tashkilotlarning kreditlari.

Yuridik va jismoniy shaxslar, xorijiy davlatlar, xalqaro tashkilotlar va xalqaro huquqning boshqa sub'ektlari oldidagi mamlakat hukumatining qarzi majburiyatlari hukumatning davlat qarzini vujudga keltiradi. Bu qarzi davlat byudjetini tashkil etadigan davlat mulki bilan to'liq va hech qanday shartsiz ta'minlanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Davlat byudjetining g'azna ijrosi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining qonuni, 26-avgust 2004-yil;
2. Qosimova G. G'aznachilik tizimini joriy etishda xorij tajribasi //Bozor, pul va kredit, mart 2003- yil;
3. Malikov "Iqqisod -Moliya" o'quv darslik.